

ח נ ו כ ה ש ל נ צ ח

חג החנוכה - חג הנצח הוא. המדרש¹, בבואו לבטא את הגדולה שבהדלקת הנרות, אומר שבניגוד לקרבנות אשר קרבים רק בזמן שביהמ"ק קיים, הרי הנרות - "לעולם אל פני המנורה יאירו", ומסביר הרמב"ן² שהכוונה היא לנרות החנוכה. נרות החנוכה הן המשך לנרות המקדש, והן מבטאות את הנצח. בעזרת אור נצח זה העולה ובוקע מתוך מאמרי חז"ל, ננסה לנו למצוא את נקודת הנצח בחנוכה; ננסה למצוא כיצד אור זה של חנוכה, מאיר הוא את כל מהלכי ההיסטוריה כולה.

"תקופת החשמונאים היא המקור שממנו שאבה היהדות את אורה בשיבתה

במחשכים, בגלות. גבורת החשמונאים ואור ביהמ"ק היו כזריקת חיסון לתקופת הגלות הארוכה. בתקופה זאת קיימת מלכות ישראל, וביהמ"ק היה על מכונו, ואז קיבלה היהדות חיסון לפני צאתה לגלות"³. במילים אלו מצא מרן הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל לנכון לבטא את מהותם של ימים אלו - ימי החנוכה, במסיבת החנוכה לפני כשלושים שנה, בשנת תשי"ד, ולאור דבריו אלו ננסה אף לנו לעמוד על תוקפו של יום. מתוך הדברים נמצאנו למדים שישנו קשר בין תקופת החשמונאים לבין תקופת הגלות, אך בכדי להבין מהו הקשר, ומדוע הוא מבוטא דווקא בחנוכה - עלינו להבין תחילה מהי הגלות, מהי תקופת החשמונאים, ומהו חג החנוכה.

תקופת החשמונאים היתה תקופה בה התגלה עם ישראל הן מבחינה הגשמית, והן מהבחינה הרוחנית. הוא התגלה בגבורתו הפיזית בנס הנצחון, כפי שאנו מדגישים ב"על הניסים": "מסרת גבורים ביד חלשים ורביט ביד מעטים", והוא התגלה באורו הרוחני בנס מצילת פך השמן, כפי שמבאר הגמ' בשבת⁴, והרמב"ם בריש הלכות חנוכה⁵: כשגברו ישראל על אויביהם ונכנסו להיכל - לא מצאו אלא פך אחד, והדליקו ממנו שמנה ימים, ומפני זה התקינו שיהיו שמונת ימים האלו ימי שמחה והלל. עם ישראל התגלה בתקופה זו בשני התחומים המשלימים הללו - בגשמיות וברוחניות, בשני התחומים אשר קשר כל-ינתק קיים ביניהם, כפי שמבאר הרמב"ם במקומות רבים⁶ שבכדי להגיע לרמה רוחנית גבוהה - יש צורך להיות ברמה גשמית גבוהה, וכפי שמבאר מרן הרב זצ"ל באורות בדברו על קדושת הבשר הישראלי⁷.

ולעומת תקופה זו, הרי תקופת הגלות היא תקופה בה בולט חוסר המעש;

חוסר המעש הן מן הבחינה הגשמית, והן מהבחינה הרוחנית. מן הבחינה הגשמית - אין לנו שום דבר בפני עצמו; אנו משועבדים בכל לגויים - "עבדי אחשוורוש אנן"⁸; אנו נמצאים בחוסר עשיה. ואף מן הבחינה

הרוחנית - בחוסר מעש הננו, בכל שלשת התחומים: בתורה, במצוות ובתפילה. בתורה: "כיוון שגלו ישראל ממקומן - אין לך ביטול תורה גדול מזה"⁹; במצוות - כדברי מרן הרב זצ"ל בהקדמתו ל"עץ הדר"¹⁰ כי המצוות התלויות בארץ - המצוות אשר אינן מקויימות בגלות - הן המצוות העקריות, וכדברי הספר¹¹ "שאע"פ שאני מגלה אתכם מן הארץ לחו"ל - היו מצויינים במצוות, שכשתחזרו - לא יהיו עליכם חדשים"; ואף בתפילה שוב אין המצב כקדמותו כפי שמגלים לנו חז"ל¹² שאילו ידעו הגויים את כוחו של ביהמ"ק, אשר דרכו עוברים התפילות ומושפע השפע לעולם - לא היו מחריבים אותו, אך מאחר שהחריבוהו - נותק הקשר ונשתנה העולם, ניטל טעמו.

אלו הן שתי התקופות בהן אנו עוסקים. לכאורה שתי תקופות מנוגדות הן, אך למעשה ימצא המעמיק להתבונן בהן, כי אגודות הן שתי התקופות בקשר אחדותי, ואגד זה בא לידי בטוי מיוחד בחג החנוכה, חג המגשר ומקשר בין התקופות הללו. זהו חג שאמנם אירע בתקופת החשמונאים, אך יש בו כבר מן ההכנה לתקופת הגלות. את החנוכה מניחים אנו מימינו של היוצא, ויש לראות זאת כרמז וכהכנה ליציאתנו לגלות. בחג זה חונים אנו בשלוחה, חנוכה - מלשון חניה, ועוסקין ב"תורה אור"¹³ כהכנה לגלות. חנוכה - חנו בשביל ה'; בשביל שאנו עבדי ה' ולא עבדי יוון¹⁴, "ומאי חנוכה? דתנו רבנן"¹⁵, לימוד והכנה. חנוכה הוא מלשון חינוך¹⁶, זה חג החינוך וחג המשכת השלשלת: "הרגיל בנר-הוין ליה בניס ת"ח", ולכן דווקא בחג זה מתחנכים "בני הבינה", כלשון המזמור¹⁸, בהבנת התורה ובהכנת לגלות. דווקא בחג זה מכנסים הם את כוחותיהם ועוסקים בתורה. חנוכה - כותב השפת אמת¹⁹ - היא מעין שבת של גלות. זו היא מנוחה, אמנם לא שלמה, אך מנוחה, ובה ניתן להתכונן לגלות. ומכיוון שימי החנוכה - הכנה הם לגלות, מוסיף השפת אמת ומבאר²⁰, לכן דווקא הם נקבעו להלל והודאה. המקומות המיוחדים להילול הקב"ה הם א"י וביהמ"ק, ומכיוון שהדלקת נרות החנוכה היא למעשה המשכת הדלקת נרות המקדש, כפי שמבאר הרמב"ן²¹ אותו הבאנו לעיל, לכן דווקא בחנוכה יש מקום להלל והודאה. וחניה זו מבוטאת אף בהלכות החג. לא רק בהוה-אמינא של הגמ' בשבת²² שההנחה - המנוחה עושה מצוה, אלא אף למסקנה²² ישנו חיוב להדליק את הנרות דווקא במקום מנוחתם צריכים הם להשאר במנוחה במקומם, ואסור להם לעבור ממקום למקום. ומציאות רוחנית זו של חניה והתכנסות, חוסר פעולה כלפי חוץ, מבוטאת אף בטבע. חג החנוכה נמצא ע"פ הגמ' בב"מ²³ בדיוק בתחילת החורף, והוא מהווה את הפתיחה וההכנה לתקופה זו; תקופה אשר בה אין צמיחה ופריחה; תקופה אשר בה אוגרים יצורי תבל את כוחותיהם;

תקופה אשר בה מתכבס גם עם ישראל כלפי פנים וצובר כוחות חדשים.

חג החנוכה, חג ניסתר הוא. לכל חג בשנה מיוחדת מסכת בפני

עצמה, ואילו לחג החנוכה לא מיוחדת - לא מסכת, ואף לא משנה;
 מופיע הוא, החג, רק בברייתא במסכת שבת¹⁵. בחג החנוכה אסור להשתמש
 באור הנרות, באור הקטן של הנרות, והוא צריך להיות מוקדש כולו לשם
 החג. ולמרות שלכאורה כל ענינם של הנרות הוא לפרסם את הנס, הרי
 בשעת סכנת הגלות - מניחם על שולחנו ודיו²⁴, אין צריך להראותם כלפי
 חוץ. זו היא תקופה בשנה בה האורות הם קטנים, נסתרים, והחושך
 החיצוני הוא רב. הדבר מתחיל בברייתא העולם: "וחושך - זו מלכות יוון";²⁵
 ממשיך בברית בין הבתרים: חשכה גדולה - זו יוון²⁶, ומגיע עד לתקופתנו
 אנו. קבעו רבני דורנו את צום העשירי הסמוך לחנוכה כזכרון לתקופת
 החושך האחרונה. ודווקא בתוך ומתוך החושך הזה, ההסתר הזה, מתגלה
 האור. נצח ישראל המתגלה בחנוכיה כדברי המדרש: "אמר הקב"ה למשה,
 לך אמור לאהרון: הקרבנות - כל זמן שביהמ"ק קיים הם נוהגים, אבל
 הנרות - לעולם"², הוא המתגלה בתקופת החושך האחרונה - "שכלל דור
 ודור קמים עלינו לכלותנו והקב"ה מצילנו מידם"²⁷, וכפי שמבואר ברמב"ן
 עה"פ: "והיה המחנה הנשאר לפלטה"²⁸. - כי יעקב יודע שאין זרעו כולו
 נופל ביד עשיו. בתקופת החושך האחרונה התגלה שגם היהודי הרחוק ביותר
 מאתנו - יהודי הוא; נצח ישראל.

דווקא מתוך החושך הגדול מתגלה אור. אם אין בן דוד בא בדור שכולו
 זכאי, הרי הוא בא בדור שכולו חייב²⁹. "אף תשמחי אויבתי לי, כי
 נפלתי קמתי, כי אשב בחושך ה' אור לי"³⁰ - אומר המדרש: "כי נפלתי
 קמתי - אלמלא שנפלתי לא קמתי, כי אשב בחושך ה' אור לי - אלמלא
 שישבתי בחושך לא היה אור לי", החושך עצמו הוא ההכשר לאור. וכפי
 שמבאר השפת אמת³² שמפלת היוונים נבעה דווקא מכיוון שידם גברה כ"כ
 עד שכמעט השכיחו את תורת ה'. כאשר רבש"ע רואה שזכויותיהם של ישראל
 נחלשות - נותן הוא כח לאומה ברשעה לגבור עד שעומדים הם להשכיח את
 תורת ה', ואז ממילא מתעוררים הם האף והחימה על האומה הרשעה והיא
 נופלת. וכפי שכותב הנביא ישעיה³³: "ואביט ואין עוזר ואשתומם ואין
 סומך" - אין הקב"ה מוצא שום זכות היכולה לסייע לו לגאול את בניו,
 ישראל - "ותושע לי זרועי וחמתי היא סמכתני"³³ - החימה על הגויים
 היא זו שתגרום לגאולה. ואולי זו היא כוונת הפס' ביחזקאל³⁴:
 "בחימה שפוכה אמלוך עליכם" - בגלל וע"י החימה השפוכה על הגויים
 אמלוך עליכם.

"אמר דוד לפני הקב"ה: רבש"ע, כל זמן שאין בישראל זכות... עשה להם בעבור ימיניך"³⁵. ואע"פ שדולתי - אע"פ שדלה אני, כנסת ישראל, במצוות - לך אני לי נאה להושיע. וכל זאת למה? כדי שיתקיים: "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך"³⁷. "למעני למעני"³⁸ - אמר הקב"ה. "אמר הקב"ה: בזמן שהיתם במצרים גאלתי אתכם בשביל שמי, שגם באדום אעשה בשביל שמי. וכשם שגאלתי אתכם בעוה"ז, כך אני גואל אתכם לעוה"ב"³⁹. "ובשעה שישראל עושין רצונו של מקום - הוא עושה בשביל עמו, ובשעה שאין להם מעשים - הוא עושה למען שמו הגדול"⁴⁰. ואע"פ שנחלקו התנאים בסנהדרין⁴¹ אם תלויה היא - הגאולה - בתשובה, אם לא, הרי בסופו: "שתק ר' אלעזר", ובירושלמי⁴²: "אסתלק", ובמדרש⁴³: "לכשירדו לירידה התחוננה, אותה שעה אני גואל אתכם", ובאור החיים הקדוש⁴⁴: "כי קץ הגלות ישנו אף יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו"; הגאולה חייבת להמשיך.

וחנוכה קשור באופן ישיר לגאולתנו, ליום עצמאותנו. על דברי הגמ' בפסחים⁴⁵: "נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו - את ההלל - על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהן, ולכשנגאלין - אומרים אותו על גאולתן", אומר רש"י⁴⁶: "על גאולתן - כגון חנוכה". ועל השוואה זו, בדברי רש"י, עמדו רבני דורנו בכואם לדון על אמירת ההלל ביום העצמאות. דווקא חנוכה הוא הדגם והסמל לגאולה.

"ימי הבית השני היו הכנה טובה לפזור האיום. השכיחה הארוכה מעסקי מדיניות וסכסוכיהם השקיטה לתקופות ארוכות את הרוח הכללי של כנסת ישראל, עד היות לה די זמן ודי נסיון להעמיק יפה בחשבון עולמה. ועתה כאשר ארכו הימים וירושלים "לקחה מיד ד' כפליים בכל חטאתיה", החלה האומה בכללה להרגיש את טהרתה... והחפץ לשוב אל קנה, אל מקומה ולארצה - הולך בה הלוך וגדול"⁴⁷. "הברק האלקי שבנשמת החשמונאים נתפוצץ לנצוצות. שיתקבצו לאבוקה אחת - ישוב להיגלות"⁴⁸. כך כותב מרן הרב זצ"ל, ובעקבותיו מו"ר הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל: "אור המכבים נתפוצץ לרסיסים, אך עתיד הוא לחזור ולהתלכד כשיקבצו בני ישראל בחזרה לארצם. עתה, עם קבוץ הגלויות לא"י, חוזרת התורה לאכסניה שלה והנצוצות הפזורים הולכים ומתקבצים לאור גדול. עם ישראל הולך ומתקדם צעד אחר צעד לקראת קוממיות גופנית ורוחנית כאחת"⁴⁹.

ענינה של הגלות הוא פיזור עם ישראל; פיזור וניתוק בין הכוחות השונים. כאשר יחזור עם ישראל למקומו הטבעי, ישב טן-דו בא"י, ויאחד את כוחותיו הרוחניים והגופניים; יחיה במצב של שלום-שלמות, כפי שמבאר מרן הרב זצ"ל⁵⁰ שהשלום מתגלה דווקא בריבוי השיטות והגוונים המקובצים יחדיו - אז ישוב ברק האבוקה להתגלות באור גדול. אז יתברר שעם ישראל הם ממלכת כהנים - מלוכה וכהונה גם יחד - וגוי קדוש⁵¹. רק אז יבקע אורו של משיח, האור אשר עובר בפרשת השבוע אותה קוראים בחנוכה, דרך פרץ⁵², ואשר נברא קודם לבריאת העולם⁵³, ואז יפיץ הוא את אורו. רק אז יהפך האור הגנוז לצדיקים מששת ימי בראשית⁵⁴, והאור הגנוז של חנוכה - האור שאסור לנו להשתמש בו, לאבוקה גדולה ומאירה⁵⁵.

מ ק ו ר ת

1. במדבר רבה, טו, ה.
2. רמב"ן לבמדבר, ח, ב.
3. קנין תורה, עמ' צו.
4. שבת, כא, עב.
5. רמב"ן, הל' חנוכה, א, ב-ג.
6. רמב"ם, הל' דעות, ס"ג, ה"ג, הל' תשובה פ"ט. הל' מלכים פ' י"ב ה"ד; הקדמה לפרק חלק.
7. אורות, אורות התחיה, לג.
8. מגילה, יד ע"א.
9. חגיגה, ה' ע"ב.
10. עץ הדר, עמ' ב.
11. ספרי דברים, פס' מג.
12. ר' במדבר רבה, א, ג.
13. משלי, ו, כג.
14. שפת אמת לחנוכה, תרל"ט.
15. שבת, כא ע"ב.
16. ר' צדוק הכהן מלובלין ומרן הרב זצ"ל במקומות רבים בדברים על חנוכה.
17. שבת, כג ע"ב.
18. "מזמור צור ישועתי".
19. שפת אמת לחנוכה, תרל"ה.
20. שפת אמת לחנוכה, תרמ"א.
21. רמב"ן לבמדבר, ח, ב.

22. שבת, כב ע"ב.
23. ב"מ, קו ע"ב.
24. שבת, כא ע"ב.
25. בראשית רבה, ב, ה.
26. בראשית רבה, מד, כ.
27. "והיא שעמדה", הגדה של פסח.
28. בראשית, לב, ט.
29. סנהדרין, צח ע"א.
30. מיכה, ז, ח.
31. ילק"ש תהלים ה' (רמז תרכח)
32. שפת אמת לחנוכה, תרל"ז.
33. ישעיה, סג, ה.
34. יחזקאל, כ, לג.
35. ילק"ש תהלים ס (רמז תשעח).
36. פסחים, קיח ע"ב.
37. "על הניסים" לחנוכה.
38. ישעיה, מח, יא.
39. שוחר טוב, קז.
40. ילק"ש תהלים צד (רמז תתנ).
41. סנהדרין צז ע"ב.
42. ירושלמי תענית, א, א.
43. ילק"ש תהלים מה (רמז תשמח).
44. אור החיים לויקרא כה, כח.
45. פסחים קיז ע"א.
46. רש"י שם ד"ה ועל כל צרה.
47. אורות, למהלך האידאות בישראל (עמ' קטו).
48. מגד ירחים, כסלו (מאמרי הראיה, עמ' 500).
49. קנין תורה, עמ' צו.
50. עולת ראיה, חא עמ' של.
51. שמות יט, ו.
52. ע' יבמות, עו ע"ב (וסופו שנהיה מלך).
53. זוהר, צו (ח"ג דף לד ע"ב).
54. חגיגה, יב עא.
55. ע"פ אורות, ישראל ותחיתו, יד (עמ' לא).